

CODÁU ANNAMÁRIA

A MENEDÉK HATÁRAI

Shumona Sinha: *Üssük agyon a szegényeket!*

■ A határidentitás, a határátlépés fogalma népszerű elemzési modell az irodalomtudományban, Shumona Sinha regényének esetében azonban kifejezetten megkerülhetetlen, mivel egyszerre a legkonkrétabb és az átvitt értelmében is érvényesülő jelenség. Az elbeszélő-főhős indiai származású, Franciaországban letelepedett tolmácsnő, aki a menekültekkel foglalkozó hivatalban, bíróságon és orvosi rendelőben is dolgozik, és aki egy nap borosüveggel üt fejbe egy fenyegetően viselkedő bevándorló férfit.

A nő a kihallgatása és a rendőrségen töltött éjszaka során próbálja rekonstruálni életének azon eseményeit és körülményeit, amelyek ehhez az incidenshez, saját szavaival élve „határátlépéshez” vezettek, s így egy hol esszéisztikusabb gondolatmenettel, hol költőibb képekkel egybeszótt elbeszélés járja be koncentrikus körökben egyrészt egyéni, másrészt a menedékkérők sorsának mozzanatait. Határon való léte annak nyilvánvaló következménye, hogy ő maga is egykori bevándorló, aki a megszerzett állampolgári státusz ellenére mindig „más” marad, elválasztja valami mind a befogadó országtól, mind a származási helyétől. Ezzel párhuzamosan szakmája is egy köztes helyzetet teremt, itt azonban két nyelv, kultúra találkozásánál a közvetítő szerepét, tehát a határnak, a menedékkérő-ügyintéző-tolmács közötti feszültségnek a feloldási kísérletét végzi. A semlegesség követelménye azonban tarthatatlanná válik, az emberi, érzelmi tényezők, az igazságérzete, öntudata folyton ide-oda billentik, önmagát hol

az ügyintéző, hol a menedékkérő helyzetében tükröződve látja, s már a könyv első oldalától sem egyértelmű, hogy kinek a „pártján” áll. A saját identitásának kérdései, a férfiakhoz és Lucia nevű kolleganőjéhez való viszonya, a szüleivel és származási helyével, borszínével való szembesülések folytonos belső dilemmákat, „gondolatokat és ellengondolatokat” ébresztenek benne. A legtöbb ilyen gondolat pedig a menedékkérők helyzetén keresztül jut kifejeződésre, ez a sok egyéni sorsból kiépülő kollektív történet kerül a regény előterébe. A tolmács az, aki újramondja a menedékkérők történetét (a szakmájából adódóan, de ez esetben a könyv elbeszélőjeként is), és ennek a szerepnek a legitimitása is megkérdőjeleződik számára: „Végül is, van-e egyáltalán jogom, hogy beszéljek róluk? Hogy ellopjam a történeteiket? Annyi bizonyos, hogy nyomorúsággá és rútsággá szublimálom őket.” A probléma rétegzettsége abból adódik, hogy a hivatalban előadottak nagy része kényszeres hazugság, amelynek célja az együttérzés kicsikarása, miközben a bevándorlók valóban nyomorultul élnek. Többszörös kiszolgáltatottságuk és kizsákmányoltságuk lepleződik le a tolmácsolás folyamata során, amit egy olyan rendszer szab rájuk, amely az elnyomásnak csak bizonyos, formalizált típusait fogadja el a menedékkérés racionális indokaként. Ezért kényszerülnek megvásárolt élet-történet („a nemzeti anekdotakincsből bőven merítő sztori”) elmondására, amelyen az ügyintézők és a bíróság is átlátanak, miközben az igazsággal nem lenne mit kezdeniük.

A kötet nemcsak kommentár a menekültek, a menedékkérés aktuális helyzetéhez, hanem általános humánus kérdésekbe ágyazódik bele. Az elbeszélő nem is nevezi meg konkrétan a helyeket, de felismerhetően lokalizálja őket („ebben az országban”, „csupa agyag országrész”), s így univerzalizálja a helyzetet. És tulajdonképpen nem feltétlenül a „helyzetről” szól a regény, nem ennek megmutatásában rejlik újszerűsége és erőssége, hanem abban, ahogyan megéli a tolmácsnő, és ahogyan szembenéz viszonyulásmódjával saját identitásának tükrében. Az elbeszélő-főhős érzelmi és intellektuális megközelítés között próbál egyensúlyozni, s miközben megoldásig nyilván nem jut, és katarziszban sem részesít, tétovázó, de kíméletlenül őszinte és szókimondó gondolatai hitelesek és nagyon sok dimenzióját járják körül a problémának.

Vívódását egyrészt az okozza, hogy az azonos származás és a hasonló helyzet ellenére idegenkedik a szülőföldjéről származó bevándorló férfiaktól („Testem ellentmond az országomról alkotott könnyfakasztó képnek”), nyomorúságuk látványa egyszerre borzasztja el és dühíti („Rettenetesen bosszant ez a nyomorúság. Öklendezni tudnék a csúfságtól”), miközben elfogadhatatlannak tartja a becsületesség hiányát és a bevándorlók nőkkel kapcsolatos felfogását. Ők azok, „akik nemszeretem medúzák módjára lepik el a tengereket, és bukkannak fel tömegesen idegen partokon.” (Mintha ilyen arctalan, rendszerbe kényszerített tömeget ábrázolna a kötet borítója is.) Másrészt felismeri, hogy a hazugság rendszerszinten termelődik ki, és van fenntartva, ennek részesei a bevándorlóktól kezdve az embercsempészeken át a hivatalok és a befogadó ország politikája, az egész pedig „rabszolgatartó gépezetet” alkot. A „politika-ilag inkorrekt együttérzéstől” az ingerültségig, dühig terjed az elbeszélő-főhős érzelmeinek a skálája. A közvetítés főlemesztő folyamata során, miközben önmagát próbálja kiiktatni belőle, átérzi az ügyintézők tehetetlenségéből szá-

mazó frusztrációt és fásultságot, de ugyanakkor azt is, hogy a menedékkérrők megszegyenítve érzik magukat. Tolmácsként tanúja a kultúrák, nyelvek találkozásának legkonkrétabb szituációjának, és a fordítás legtöbbször csődös, hisz az egyes felek elmonologizálnak egymás mellett, és magával a tolmáccsal szemben is eltérő elvárásaik vannak.

Bármennyire is öntudatosan és reflexíven viszonyul a mindennapi tapasztalataihoz („Akadtunk azért néhányan, akiket furdalt a lelkiismeret, amiért ezekre a szegény szerencsétlen emberekre alapoztuk a megélhetésünket”), bármennyire igyekszik többféle emberiségesség-koncepciót összeegyeztetni, az elbeszélő mégis maga is tettelesen robban egy adott ponton. A bevándorló férfi borosüveggel való fejbeverése miatt kihallgatják a rendőrségen, és itt tulajdonképpen egy ugyanolyan racionalizáló-pszichologizáló kikérdezési folyamaton megy keresztül, mint a menedékkérrők a hivatalban. A nő elsősorban saját maga számára próbálja érthetővé tenni tettének kiváltó okait, önmagával szembeni félelmével is szembesülve, s épp-hogy egyszerű ok-okozati viszonyokkal nem tudja megmagyarázni azt. A rendőr ennek ellenére beskatulyázza a „honfiktársait megvető közönséges dezertőr” kategóriába.

Mindezt cinikusan, nagyon fanyarul, hamis pátosz, érzelgősség és moralizálás nélkül beszéli el, leleplezve a körülötte lévők képmutatását, ugyanakkor önmagát sem kímélve, megijedve a saját ingerültségétől és ellenszenvétől. A provokatív címben rejülő felszólítás egy ambivalens, az empátiából fakadóan szarkasztikus és a tehetetlenségből fakadóan szó szerinti viszonyulás, mely az ugyanannyira szarkasztikus Baudelaire-prózavershez, az *Üssük le a szegényeket!* című alkotáshoz képest még csak nem is próbál meg semmiféle eltorzult elv szintjén sem indokoltá válni.

Az elbeszélő önmagát olyan személynek látja, aki „sorra dönti fel a betonozott gondolati struktúrákat”, megtörhetetlen keménységű, s nem akar